

ЕТНО-СОЦИОЛОШКО ИСТРАЖИВАЊЕ ИНИЦИЈАЦИЈЕ СВЕТЕ ТАЈНЕ КРШТЕЊА (на узорку популације Цркве Свете Тројице у Земуну)

Ања Абрамовић*
Нови Балканолошки
Институт,
Београд

Апстракт: Рад је настао као резултат ширењске истраживања међу популацијом особа у Цркви Св. Тројице у Земуну. Истраживањем сам обухватила савове људи који су се подвргли иницијацији крштења, као и оних који то нису још учинили. У раду се помиње и однос истраживача према националном/универзалном идентитету хришћана и њиховом социјалном мрежом на територији београдске општине Земун.

Кључне речи: крштење, иницијација, идентитет, теологија, народ

Увод

Предмет овог научног рада је крштење у периоду од 2009. до 2011. г. у Цркви Св. Тројице у Земуну. Метод је интервјуисање свештеника и (не)крштених испитаника, као и проучавање Књиге рођених на наведеној локацији у наведеном временском интервалу. Друштвена група коју сам испитивала су људи који посећују Цркву Свете Тројице у Земуну. Циљ је показати колико је особа крштено у протеклих пар година у тој Цркви, однос пола и рода крштених, да ли су то превасходно деца или одрасли, као и однос и помак у односу на истраживања аутора који су се тиме бавили током 2000-тих. Крштење ћу посматрати као иницијацију и инкорпорацију у локалну/глобалну заједницу.

Основна хипотеза овог рада је да се утврди да ли се особе крштавају сматрајући да је то део обавезног националног идентитета, да

* boskoabramovic@eunet.rs.

ли крштење има везе са национализмом или пак универсализмом; испитивање информаната како доживљавају фазе сепарације, лиминалности и агрегације; и да ли се број крштених променио у односу на истраживања ранијих аутора, вршена током протеклих година, као и упоређивање статистике и података.

Аутори који су се бавили овом темом били су Генеп, Бандић, Миљковић, Радуловић и Жикић. Генепов појам „обреди прелаза“ не можемо заобићи, као ни ужи смисао коришћења овог термина који се примењује на ритуализоване поступке који обележавају преломне тачке у животу као што су: крштење, прва исповест и причешће.¹ Особе у лиминалној ситуацији, или како их Тарнер назива „људи прага“, јесу амбивалентне – будући да особе у таквом стању измичу мрежи класификација којима се одређују стања и положаји у културном простору. Лиминална бића су негде између положаја одређених и прописаних законом, обичајима, конвенцијама и церемонијалом и онога ван њих. Лиминалност се често пореди са смрћу, повратком у утробу, фетусом, невидљивошћу, тамом, двополношћу, широком пустом простору и помрачењима Сунца и Месеца.² Свима који се занимају за ову проблематику препоручујем и читање дела аутора Бандића, Жикића и Радуловића, који су се бавили овом темом пре око десетак година.

1. Процес крштавања и редослед ритуала по Типику

Крштење је Света тајна којом човек постаје хришћанин, а самим тим и члан Цркве. Предуслов за све остале тајне и обреде у Цркви је да је онај ко им приступа крштен. Некрштен човек дужан је да изађе из цркве када се на Литургији каже „Оглашени изиђите, (...)“. Ако је особа која жели да се крсти исувише грешна, била би одбијена док се не би ослободила од зле навике.³ Сматра се да је четрдесети дан најприкладнији за крштење детета, мада Црква сматра да дете треба крстити што пре, јер уколико би се десио несрећан случај, па дете умрло некрштено, свештеник нема право да над њим изврши опело.

Популарно је било деци давати апостолска имена и имена особа које се помињу у Библији. Најпознатија мушка имена су: Марко, Јован, Лука, Стефан, Филип, Матеј, а женска: Марија, Сара, Ружа,

¹ Енг. *life crisis*.

² Генеп, Арнолд ван (2005), *Обреди прелаза*, Београд, стр. 22.

³ Мирковић, Лазар (1918), *Литургија, 3–4 књига: Свеће тајне и молићвословља*, Сремски Карловци, стр. 35.

Лидија, Ана и сл. Некада су и бабице крштавале децу по рођењу у случају да је порођај био тежак, а свештеник би касније допунио то крштење у Цркви.⁴

За крштење се припрема *крсница* – платно беле боје величине око једног метра (или пешкир) у које се дете увија после крштења. Бела боја симболише духовну и телесну чистоћу, невиност, чедност и безгрешност. Кум за крштење треба да припреми свећу, бело платно и поклон. Свећа треба да буде од чистог воска, освештана и купљена у Цркви. Потребно је да кум набави довољно материјала да новокрштени буде потпуно покривен током крштења. Уобичајено је да кум поклања крстић који ће дете носити око врата. Могу се поклањати и иконе, бројанице, духовне књиге, Свето Писмо...

Косица коју свештеник постриже залепи се воском и чува се у кући као успомена на догађај примања Свете Тајне Крштења. Свећа која се пали на крштењу такође се чува као драга успомена. Свечани догађај крштења обавезно прати гозба. Ако се крштење одвија у време поста, трпеза треба да буде посна, а уколико не – мрсна. Црквени великодостојници сматрају да је добро крстити се о празнику, да би се и родитељи и деца у тај дан могли причестити.

Поред свештеника, битна личност на крштењу јесте кум, који се сматра духовним оцем и сведоком крштења. По црквеном Типику услови за кумство су да је кум православне вере, крштен, чистог и моралног живота, пунолетан, телесно и духовно зрела и физички присутна особа. Родитељи не могу бити кумови својој деци. Кум се на крштењу у име детета одриче сатане, сједињује са Христом, исповеда Символ православне вере и брине о даљем верском васпитању кумчета.

Услов да се одрасла особа крсти јесте жеља по слободној вољи. Затим следи упознавање вере, да онај који се крштава на свом крштењу може лично читати Символ вере (а не као код деце – да то чини кум). Одрасли би такође требало да имају кума. Услов код одраслих је да посте пре крштења, и да се причесте после крштења. И деца и одрасли се могу обући у беле хаљине. Ако се деси да се дете разболи и дође у животну опасност, може га крстити било ко речима: „Крштава се слуга Божији (име) у име Оца, Амин, и Сина, Амин и Светога Духа, Амин“. Ту формулу крштења свештеник касније може да допуни.

За Свету Тајну Крштења основна материја је вода, па оно и почиње освећењем воде. Вода је символ очишћења, а погружавање у

⁴ Исто, стр. 20.

њу израз покајања. Упаљена свећа представља светлост Христову, јер новокрштени прелази у светлост новог живота са Христом и постаје син светлости. Кађење објављује Духа Светога. Крштавање се врши са трикратним погружавањем у воду, уз свештениково изговарање речи: „Крштава се чедо Божије (име) у име Оца (...)“. Кум каже: „Амин“, свештеник: „и Сина (...)“, кум: „Амин“, свештеник: „и Светога Духа“, кум: „Амин“. Тада се новокрштени облачи у крсницу добијену од кума, од које се касније шије кошуља или јастучница.

Са Светом Тајном Крштења у непосредној вези је и Света Тајна Миропомазања. Обе Свете тајне се врше заједно. Светим миром се помазују чело, очи, ноздрве, уста, уши, прса, рамена, руке и ноге. Свето миро је је уљана материја направљена од миришљавих биљака, уз коју свештеник помазујући особу говори: „Печат дара Духа Светога“, док кум потврђује: „Нека буде тако“. Крштење се сматра духовним рођењем, а миропомазање духовном храном новокрштенога.

После миропомазања следи *лишција* – опхођење три пута око крстонице, уз певање стиха из Посланице Апостола Павла Галатима: „Ви који се у Христа крстите, у Христа се обукосте, Алилуја“. Круг хода симболизује вечност крштеног и миропомазаног са Христом. После читања Апостола и Јеванђеља обавља се омивање – брисање светог мира, да би се сачувало од обесвећења. Затим следи постризавање косе која се дарује као плод свог тела на жртву и завет Богу.

2. Статистика

Истраживање Књиге рођених (в. Табелу 1) подразумева људе који су крштени, без обзира на старосно доба (назив „Књига рођених“ може се користити као синоним за Књигу крштених).

Број људи који приступају црквеном ритуалу се последњих година стално повећава. Дете би требало одмах по рођењу да се крсти, али има примера деце која су крштена и после једне, три или више година живота. Статистичка анализа црквених књига показује да је број крштених у сталном порасту, и да постоји велики број људи крштених у средњем добу, а старих врло ретко.

Истраживала сам колико се људи крштавало у последњих пар година – до краја августа 2011. г. Сходно извору који сам користила може се приметити да су раније године, закључно са 2006. годином, имале око 270–280 крштених лица по години. Године 2007. се десио скок и број крштених лица је у порасту до 400 у току 2009. године.

Упоређујући податке из ранијих година којима су се бавили неки истраживачи, од 1980 г., увидела сам да је број крштених стално у порасту: 1980. г. крштено је 191. људи, 1991. г. 1067. људи, а 1997. г. било је 823 крштења.⁵ Како видимо са Табеле 1, 2006. године је крштено више особа мушког пола, 2007/8/9. г. број крштених женског пола је у порасту, а 2010/11. опет је већи број крштених мушког пола. Истраживања су показала да је врло мали број близанаца, свега 4 пара за ових неколико година.

Што се тиче промене имена на крштењу, то је врло редак случај: само су две особе мушког пола и три особе женског пола промениле своје име, сходно личностима из Библије или хришћанског културног оквира, и узела имена нпр. Јован, Серафим, Ана.

Према Књизи рођених, почетком 2006. г. око 50% крштених биле су бебе, и тај број се повећава до чак 85–90%. Крштени који нису новорођенчад или деца до једне године углавном су били особе рођене око 1982. г. Око 90% крштених били су деца старости од три месеца до годину дана. За њима следе деца узраста до три године. Врло је мало крштених који су рођени 1996/8/9. После беба и деце до три године, следећу групу заузимају људи рођени 1982. г., а затим они рођени 1976/7. г. Старих преко педесет, шездесет и седамдесет година није било уопште. Такође није било ни породица које су се заједно крштавале.

Постоји неколико примера да су се старија браћа и сестре крштавале са приновом у породици, тако да примери показују да је беба крштена у првој години, а старија сестра/брат са 2, 5, 20 или 23 године. Близанци су углавном крштавани у својој првој години, али има и оних крштених са 13 година старости. Највећи број крштаваних браће и сестара је 3 из једне породице, у узрасту своје 11, 15, и 26. године; постоје и слични примери где деца имају 10, 13 и 19 година када се заједно крштавају.

Разговарано је са 8 испитаника. С обзиром да су углавном бебе крштаване у периоду током 2011. г., потрудила сам се да разговарам са родитељима те деце, да прикупим податке о дечијем, као и родитељском крштењу (ранијих година), и о погледу на религију, религиозност и иницијацију – да сазнам њихово мишљење. Трудила сам се да испитаници буду укључени у најсавременије токове тренутних ритуализованих пракси везаних за крштење. Међу испитаницима није било деце. Испитаници су били узраста од 19. до 63. године.⁶ Међу њима је

⁵ Радуловић, Лидија (2002), *Црквени ритуали живојној циклуса: крштење и венчање. Обичаји живојној циклуса*, Београд, стр. 77–92.

⁶ Захваљујем се испитаницима: Анкици, Стефану, Нади, Тијани, Ирени, Милану, Милицы и Милени који су помогли реализацију овог научног рада.

било шесторо крштених и двоје оних који се нису подвргли иницијацији, али потичу из хришћанских породица.⁷ Испитаници су „узорци“ из Цркве Св. Тројице у Земуну. Пет испитаника је из целокупно крштених породица, док су троје из породица где је једна половина чланова крштена, а друга не⁸ – нпр. млађа сестра и мајка су крштене, а отац и старија ћерка нису; или отац и ћерка јесу, а мајка није.

Инструмент истраживања чинио је мали подсетник са питањима уз слободан разговор. Питања су се односила на део о личним информацијама, имену, годинама старости, години крштења, део о иницијацији или размишљањима о иницијацији, сепарацији, лиминалности, прелиминалности, постлиминалној фази и агрегацији којој су/не би приступили, део о општој информисаности о крштењу и идеалтипском Христовом моделу крштења, размишљања о именима, миропомазању, посвећивању косе, одабиру и врлинама и манама кума, ручку, националном или универзалном карактеру носиоца идентитета „православни хришћанин“, даљем односу према религији после крштења...

Година	Збир	М	Ж	0–7	7–18	18–35	35–50	50–70	70 (...)
2006. г.	281	152	129	50%	10%	30%	/	/	/
2007. г.	358	143	215	65%	2%	30%	3%	/	/
2008. г.	380	153	227	70%	4%	18%	8%	/	/
2009. г.	416	189	227	80%	7%	13%	/	/	/
2010. г.	395	211	184	82%	3%	10%	5%	/	/
2011. г.	301	171	130	90%	1%	8%	1%	/	/

Табела 1: Крштени током периода 2006–2011. г. у Цркви Св. Тројице (Земун)

3. Идеалтипски модел крштења

Први пример хришћанског крштења налазимо у Јеванђељима Новог Завета. Према Јеванђељима, Христос је имао 30 година кад га је крстио Јован Крститељ на реци Јордан. Стога то крштење можемо

⁷ Једна некрштена испитаница је дошла са својом рођеном крштеном сестром и ту се наметнула јасна паралела из ова два угла посматрања. Друга испитаница је рекла да је крштена, а када сам јој се захвалила и хтела да одем (из дворишта цркве у којој се разговор водио) признала да је слагала да је крштена. Иако сам јој ја рекла да је мени свеједно да ли је испитаник крштен или не, она је одговорила да ипак жели да има чисту савест.

⁸ Све три особе су из претходне референце.

сматрати парадигмом данашњег крштења у Православној хришћанској Цркви. Крштењем се по предању добија благодат Светог Духа, који се приликом Христовог крштења јавио у виду белог голуба, и оно укључује у заједницу верника. Догађај крштења се сматра почетком Исусове јавне службе. На основу речи: „Ти си Син мој љубљени, који је по мојој вољи“⁹ може се закључити да је свака крштена особа под окриљем Бога – да то ради по Божијој вољи.

Иако је иницијант сам по себи племенито биће, крштење је неопходно ради директне повезаности са Богом. Матеј описује неодлучност Јованову да крсти Исуса, сматрајући да нема потребе за тим. Исус је одговорио: „Остави сад то, јер нам тако треба испунити сваку правду“. Склопивши савез са Богом, крштена особа је и даље иницијант, односно кандидат за Царство небеско које се стиче подвизавањем. Након крштења Дух је одвео Исуса да 40 дана пости без хране и воде, где га је ђаво кушао да једе тј. да прекрши табу поста, да постане материјалиста и да се убије. Исус се одупирао искушењима цитирајући књиге Старог Завета.¹⁰ Апостол Павле у Посланици Римљанима крштење посматра као смрт свих грехова: „Сви који се крстисмо у Исуса Христа, у смрт његову крстисмо се“ (Рим. 6, 2–3). Представа о умирању и поновном рађању у церемонијама у себе укључује екстатичка искуства.¹¹

4. Испитаници о идеалтипском моделу крштења

Углавном су сви испитаници положили тест опште информисаности о идеалтипском моделу крштења (87, 5%). Опште позната је ствар да је Јован Крститељ крштавао на Јордану (87, 5%). Активни верници су упознати са теолошком литературом (75%). Требало би само поменути да има некрштених који су упознати са теолошком литературом и јеврејском књижевношћу, као и крштених који нису. Испитаници знају да се крштењем не укида родитељски грех, већ лични, односно иницијацијом се иницијант „очишћује“. На питање да ли се крштењем човек рађа за живот вечни испитаници су одговорали да не, већ да се он треба заслужити својим трудом.

„Живот вечни треба заслужити, то није аутоматска ствар. Крштење је почетак пута, а вечни живот је циљ. А ко ће до циља доћи, то ћемо видети. Одабрани ће доћи до вечног живота.“ (Милица, 53)

⁹ Мк. 1, 10–11.

¹⁰ Мт. 4, 1–11; Мк. 1, 12–13; Лк. 4, 1–13.

¹¹ Генеп, нав. дело, стр. 211.

На питање како доживљавају благодат и Духа Светога у виду голуба одговарали су да се Дух Свети јавља у различитим видовима, али да је то симбол мира.

„Дух Свети је симбол мира. Ако имаш Духа Светог бићеш миран. Подсећање на мир, па да реагујемо исправно.“ (Милан, 61)

„Ми не можемо видети Духа Светога, ја нисам достојна као толико грешна, као Тома да додирне руком. Ако тражим да видим, да бих веровала, онда нисам онај за кога се представљам.“ (Милена, 52)

„Халуцинација.“ (Ирена, 25)

Што се тиче начина на који схватају речи Ап. Павла: *Сви који се крстишмо у Исуса Христиа, у смрти његову крстишмо се* (Рим. 6, 2–3), испитаници сматрају да следе Христов пут, и да их чека васкрсење.

„Након смрти је васкрсао, то и ми очекујемо. Као зрно. Као метаморфоза: претварање гусенице у лептира.“ (Милан, 61)

5. Крштење као прва иницијација уз одсецање и посвећивање прамена косе

Циљ иницијације је поистовећивање човека са божанством, и увек је у питању излазак из граница људског у смеру надљудског/нељудског. Смисао крштења као иницијације је увођење посвећеника у православну веру. Обреди прелаза се деле на три фазе: обреде одвајања (сепарација), обреде прелазних стања (лиминална фаза) и обреде пријема (агрегација). Обреди одвајања се дефинишу као „одвајање“ из мултикултуралне заједнице. Лиминална фаза би подразумевала припреме за крштење заједно са позивом званица, док би агрегација био обред пријема и долазак у додир са божанством и сакралним друштвом, односно почетком вере и посвећивања. У обред пријема спада и сатрпезништво, односно материјални савез.

Крштење у хришћанском смислу значи обред опроштаја грехова. Изворно хришћанско крштење подразумевало је: пост, прскање светом водом и одрицање, као одвајање од сатане. Крштење би се могло посматрати и као нека врста прилагођавања. По Бонтону, пре него што се дође у нову средину, треба се распитати како се треба понашати, како говорити, чак и како се облачити. Иницијант

који је добровољно спреман да прихвати своје или туђе крштење дужан је да прихвати и одређене „норме понашања“. Можда бих могла слободно да кажем да се и ритуалом крштења оставља „моћ западне идеологије“ ради „трагања за (источном) истином“. У тренутку крштења „и Он постаје ми“ односно ми постајемо налик Њему.¹² На тај начин крштење се може назвати и обредом очишћења.¹³

Ако се крштава одрасла особа, онда она треба да се учи животу другачијим од оног на који је навикао у детињству.¹⁴

Опште карактеристике различитих обреда иницијације су следеће: сматра се да је бела боја – боја мртваца, и да је бели пешкир показатељ тога да је иницијант „мртав“.¹⁵ На то се надовезује тумачење да се у појединим церемонијама иницијант сматра умрлим, и остаје мртав до треће фазе, тзв. агрегације.

Такође се сматра да се обредни след састоји из четири фазе. Прво је довођење на посвећено место, односно пред Бога. Друго је радовање или плакање мајке и осталих рођака и пријатеља. Треће је кум који дели поклоне. Четврто је ново име.

Првим иницијацијама се постаје легитиман члан заједнице.¹⁶ Обреди иницијације спадају у најважније категорије, јер обезбеђују присуство или стално учешће у церемонијама братства и у мистеријама попут „првог причешћа“.¹⁷

Посвећивање косе састоји се од две радње: одсецања косе и њеног посвећивања, односно, освештавања. Одсецање косе значи одвајање од претходне средине, а њено посвећивање представља повезивање са сакралним светом и божанством са којим се тим путем успоставља сродство. Одсечена коса или нокти симболизују човекову личност, односно симбол преласка у нови вид живота/постојања.¹⁸ Разлог зашто се обред одвајања усредсредило баш на косу је тај што она својим обликом, бојом и дужином представља лако препознатљиву дистинктивну индивидуалну или колективну одлику.¹⁹

¹² Герц, Клифорд (2010), *Антропологија као писац*, Београд, стр. 111: облачење у Христа, он – Христос.

¹³ Генеп, нав. дело, стр. 85.

¹⁴ Исто, стр. 89.

¹⁵ Исто, стр. 96.

¹⁶ Бандић, Душан (2004), *Народна религија у 100 појмова*, Београд, стр. 238.

¹⁷ Генеп, нав. дело, стр. 204; латински „*intium*“ – почетак.

¹⁸ Генеп, нав. дело, стр. 192.

¹⁹ *Девојчице из племена Рехамна у Мароку као мале брију главу и осивљају предње израменове на шемени, у њубершејшу њушшају косу, а кад се удају носе две њлешенице њозади, а као мајке њребацују их унајред* (Генеп (2005), стр. 193).

Крштењем дете постаје легитиман члан хришћанске заједнице. На крштењу дете добија и сопствено име. Време обављања ритуала је варирано, пошто се понекад чекало да дете мало ојача. Крштење се вршило месец дана после рођења, али услед ретких долазака свештеника дешавало се да су деца бивала некрштена и по више година. Обред крштења је био врло значајан догађај. Оставити дете некрштеним сматрало се великим грехом. Сматрало се да су некрштенци увек немирног духа и да радо наносе зло другима, а да супротно томе, крштена душа налази свој мир.²⁰

После крштења приређивала се гозба. Кум као духовни отац објављивао је име детету. Кум се није мењао, а кумство се преносило на потомке. На дан кад је дете проходило мајка је месила колач зван „поступаоница“. Колач се ломео над слављениковом главом, а делио деци из комшилука која су већ проходила.²¹ На сто се стављало књига, новац, оловка и дете се призивало да узме нешто од тога, а старији су предвиђали да ће се тиме бавити кад одрасте.

6. Представе испитаника о иницијацији

Смисао иницијације је увођење иницијанта у православно хришћанство. Припрема се код испитаника углавном одвијала врло брзо, без разматрања и одуговлачења, или је није било. Испитаници се могу поделити на особе које се нису подвргле иницијацији, које су крштене без учествовања на осталим светим тајнама, и на особе које су активни верници.²²

Испитаници су рекли да су се одлучили за крштење у једном тренутку. Почетак ритуала је одлука особе да се крсти, сходно Бандићу који сматра да сваком религијском акту претходи веровање, односно мисао. Испитаници не сматрају да се крштењем одвајају из свакодневне заједнице и окружења у коме живе. Припреме за крштење и позива званица није било. Наравно, уз иницијанта је дошао кум и један-два пријатеља. Позивања родитеља није било. Само се једна испитаница крстила истог дана када и своја мајка. Деца су крштavana много година после својих родитеља.

Моји испитаници су се крстили или као бебе до једне године (2 испитаника, 25%), као деца (од 7 и 10 година; 2 испитаника, 25%)

²⁰ Бандић, нав. дело, стр. 239.

²¹ Исто, стр. 241.

²² Декларативни/повремени и активни верници: види Жикић, Бојан (2002), *Крштење одраслих и деце у Србији у последњој деценији двадесетог века. Обичаји животног циклуса*, Београд, стр. 115–128.

или после четрдесете (са 41 и 43 године; 2 испитаника, 25%), или још увек нису крштени (25, 56, 25%). Сви преци испитаника су крштени – родитељи, деде, бабе, прадеде и прабабе. 25% испитаника се само крстило, 50% су други крстили, а 25% је неодлучно по питању иницијације. 60% испитаника сматра да је боље дете крстити као мало, а 40% сматра да је одлука за крштење личне природе. Разлози зашто сматрају да дете треба крстити били су да дете на крштењу добија анђела чувара, да без крштења нема живота, да се дете од малена уводи у веру, да би избегло странпутице и лутања.

„У хришћанској породици да, у неверујућој има право да бира. Ако осети духовну потребу, па ће и родитеље покрстити.“ (Анкица, 63)

Симболичко прскање светом водом иницијанти су доживели као лековито по здравље. Сједињење односно догађај присаједињења Христа и иницијанта описала је испитаница:

„То је истина, да ћемо оног дана и васкрснути. У Њега смо се обукли. Узели смо печат Духа Светога.“ (Анкица, 63)

Млади испитаници сматрају да деци треба давати модернија/страна имена, док старији испитаници сматрају да деци треба давати имена из Старог и Новог Завета. Испитаници сматрају да је то чување вере, да се не би бирали екстремни, развратни и замишљени људи.

„Имена треба давати по празнику, погрешно је по баби и деди. А не да (име) да пијани кум.“ (Милан, 61)

Испитаници не сматрају да се крштењем добијају икакве властице у друштву. Не сматрају да их крштење одваја од световног живота, напротив сматрају да су комуникативнији и спремнији да помогну. Веза са Црквом је индивидуална ствар. 50%–50% је однос иницијаната који су после одређеног временског периода, који је увек 3–4 године после крштења, кренули на Литургију почели и да активно учествују у осталим Светим тајнама, док друга половина тренутно нема намеру/потребу да учествује у активном верском животу.

О реченици „Ниси крштен?“ испитаници сматрају да ни једна религиозна особа не би поставила то питање било коме, и да се ту реченицу може изговорити само „верујући аматер“.

„Та реченица нема везе са верујућим човеком. За верујућег човека то уопште не постоји. Мислим да је суштина много дубља.“ (Милица, 53)

Дарови кумова су симболични, хришћанске природе, типа икона, духовна књига, бројаница, златан крстић и/или ланчић. Испитаници сматрају да је битно да је дар од срца, као израз добре воље, а не ко је скупљи и већи поклон дао.

Према мишљењу испитаника, човеково приближавање Богу је углавном чињење добрих дела добрим људима (али и неваљалим), додир са суштином свог бића, молитва, осећај олакшања, али и бол, прихватање мучеништва у чистом стању духа.

„Да се иде у Цркву, да се поштује Библија, да се угледаш на црквене људе.“ (Стефан, 19)

„Мучење, прихватање бола, чисто стање духа и свести и склад са природом.“ (Ирена, 25)

Однос према сакралном друштву Цркве је подељен на позитиван и негативан.

Позитиван однос обухвата одлазак на Литургију, читање црквене литературе и разговор са верницима.

Негативан став се везује за то што поједини испитаници унутар Цркве препознају присутност „лоповлука, политике, фолирања и манипулације масама“.

За све испитанике – без обзира да ли су се подвргли иницијацији или не – религија представља пут истине, духовни смисао живота, спас за целу породицу и олакшање.

„Поштен, частан, праведан живот, без гриже савести.“ (Нада, 56)

„Ми смо јако слаби и немоћни без Бога. Напао ме вирус, живо–неживо, а има милиметар.“ (Милан, 61)

Иницијацију сматрају као тајни код отварања човека Богу и Бога човеку. Доживљавају је као „отворена врата“ и као један достојанствен људски живот са пробуђеном свешћу. Религија по исказима освешћује и позитивно делује на живот испитаника. Крштење сматрају иницијацијом која је предуслов за дијалог са Господом (помоћу молитве).

О освештаној води су такође подељена мишљења: „крштени“ је сматрају леком, драгоценом реликвијом, заштитним средством, а „некрштени“ само плацебо ефектом.²³

Разлози који опредељују људе и њихову децу да се подвргну иницирању су или личне природе, или је то због породице. Особе које су рођене у хришћанској породици су по рођењу биле крштене, или су се у одређеном временском интервалу крстили породично (на иницијативу једног од чланова обитељи: отац/мајка, млађе/старије дете). Индивидуални разлози се односе на духовност: да буду ближи Богу, да оду у рај, лично задовољство, пробуђење и спремност на крштење у датом тренутку или тог дана.

„Најчешћи разлог је традиција, има и помодарства, а најмањи разлог је пут ка Господу, а то је најбитније.“ (Милан, 61)

Испитаници који само размишљају о крштењу сматрају да је главни мотив за крштење заправо страх од болести/смрти/неприхватања, или су разлози култура и традиција.

Једна испитаница је са својом мајком једног јутра дошла у Острог, тамо затекла крштење и њих две су пришле иницијантима и стале у ред. Други испитаник се само тог јутра пробудио, пожеleo да се крсти, позвао кума и најближе пријатеље, а крштење је обављено истог дана у 18:00 часова.

„Размишљање о дотадашњем животу – чудом сам остао жив. Бог штити све људе. Воли, а ништа не тражи заузврат; луда љубав.“ (Милан, 61)

Одсецање прамена косе и његово посвећивање за испитанике нема никакву важност, многи једва и да се сећају тог тренутка, и сматрају да је крштење битно, а одсецање косе у ритуалу нема неку специјалну функцију. Једна испитаница без непосредног искуства размишља о томе као потенцијалној трауми. Одрицање од сатане су прихватили без анализе. Уместо деце кум се одриче од сатане и присаједињује са Христом.

„Све што је сатанско презрети и не размишљати, ни разговарати. Како постоји добро – тако и зло. Пустите сатану, бежи. Е, то је то!“ (Милена, 52)

²³ Енг. *placebo*, нешто што је добро „упаковано“ а уствари је превара.

Што се тиче односа према свечаној одећи, облачење девојчица у свечане беле хаљинице је прихватљиво. Испитаници сматрају да се треба обући лепо, из поштовања, зато што се улази у „храм Божији“. Једна испитаница наводи да је то битно за децу, а за старије који су „дошли са закашњењем“ није битна боја, само да је уредно и чисто. Најстарија испитаница нам је објаснила обичај у њеној породици:

„У једном стихару – тако се с колена на колена носило. Чим прерасте кошуљицу, даје је млађем брату или сестри да се у њој крсти.“ (Анкица, 63)

Однос националног и универзалног идентитета у хришћанству је 14% према 86%. Само је једна особа (не баш тако добро обавештена) рекла је да је хришћанство одраз националног идентитета. Остали су рекли да је небитна националност, раса, економски статус и слично. На питање о српској застави у Цркви, испитаници су одговорили да им не смета да стоји, али да је они лично не повезују са национализмом.

„Требало би да све буде хришћанско. Зашто и Мађар не би био хришћанин?“ (Анкица, 63)

„Духовно, а онда национално. Ја то ништа не признајем. Она је симбол државе, а за Цркву нема ништа духовно, кад неко некога доведе са стране. То пре није било, и ратови '91 и Косово. Ја то не повезујем. Црква је посебно за себе. Води пут духовни народа, а не пут политике. Треба да подржиш свој народ. Овце своје, да приведи народ у тор.“ (Милена, 52)

75% испитаника је знало да је Константинова државна заставица на себи имала крст.²⁴

Испитаници не сматрају да их је крштење одвојило од свакодневног светског живота. Припрема за крштење није било, одлука је само преломни тренутак у животу људи и званице су одмах биле обавештене. У првој фази Генепових прелаза, која обухвата довођење иницијанта пред посвећено место и очекивање ритуала, посвећеници су доживљавали врло лепа осећања. Били су узбуђени и кажу да је владала свечана и фина атмосфера.

²⁴ Исто, стр. 186.

„Позитивно. Једва сам чекала да ме крсти. Била сам срећна док сам слушала попа.“ (Тијана, 21)

„Као провера. Ти желиш да се промениш, сматраш да твој живот иде неким новим путем, и дошао си сад да то урадиш, да озваничиш. Одрекао си се световног и прихваташ нове вредности које раније нису биле у твојем животу.“ (Милица, 53)

Други степен је радовање и тихо плакање благонаклоних људи. Кум се заклиње у име кумчета. Име остаје исто, или се мења у складу са жељама иницијанта. После крштења следи гозба. Од Свете Тајне Крштења до Свете Тајне Причешћа углавном је прошло 3–4 године. Та постлиминална фаза до активне агрегације с Божијим хлебом и вином била је попуњена читањем теолошких књига и припремом за „религиозни активизам“. Са народним обичајима који су делом пагански, а случајним сплетом мишљења повезани са хришћанством испитаници нису упознати.

„Ти обичаји! Дете од 3 месеца, мајку нису довели због неких обичаја. Отац и кум се фрљају с падежима. Отац Лазар је рекао: ‘Нећу да крстим дете, док не дође мајка!’. Она после љуби свештенику руку, плаче, што јој је дозволио да присуствује крштењу свог детета. Лично сам видела!“ (Милена, 52)

75% испитаника сматра да православље није религија која се стиче рођењем. Испитаници сматрају да учешће у верским обредима не мора да подразумева религиозност.²⁵

50% испитаника иде на Литургије, слави празнике и тих дана не ради. Ни једном испитанику крштење није било засновано на теолошком поимању стварности. Испитаници су много година после крштења схватили смисао и културни хоризонт хришћанства. Једино што су чули било је од баба-комшиница, које су више „лупале“ и лоше тумачиле Јеванђеља него што су знале, заједно са упливима неопаганства. Кум је углавном најближи пријатељ, а врлине које су испитаници одабрали су православност, доброта, да буде прави духовни отац... На питање каквог кума никад не би одабрали, одговарали су непознатог, мафијаша, неверујућег, без теолошког знања и необразованог.

²⁵ Веровање, осећање и понашање. Види Радуловић, Лидија (2002), *Црквени ритуали животног циклуса: крштење и венчање. Обичаји животног циклуса*, Београд, стр. 77–92.

Оче наш, Символ вере и Богородице Дјево знају само испитаници који су активни верници, а на крштењу нису учили молитве за које се не сећају ко их је изговарао (да ли свештеник или кум). На питање о односу хришћанства и рационалности, истине и ирационалности испитаници су сматрали да хришћанство јесте истина, да је надрационална, и да нема везе са ирационалношћу коју везују једино за астрологију.

„Више овако мање брошуре, у њима је сажето. Ако дебелу књигу читам 5–6 месеци, не могу конце да повежем. Да су мисли сажете доступне сваком лаику. Не мора бити факултетски образована, може бити стара особа или лаик. Ако га затрпаш књигама губи вољу. Дати нешто мало, да га гане по сред срца и душе. Е, то! Кад се забележи у подсвести, е онда те кљуца.“ (Милена, 52)

7. Однос теолошког и народног погледа на крштење и Свете тајне

На *табели 2* могу се уочити разлике између активног и декларативног понашања верника. Могли бисмо слободно рећи да од литературе и опште информисаности зависи правилно понашање и опхођење посвећених.

Активни верници сматрају да децу рођену у хришћанским породицама треба крштавати одмах по рођењу. Народна веровање пак сматра да су деца слободна да сама изабирају свој пут. Прва група сматра да крштење не сме да се обави без присуства мајке, као битнијег члана него што је кум. Народна веровање сматра да је жена нечиста и да не сме да присуствује крштењу. Такође прва група даје имена из Старог и Новог Завета својој деци, а најпопуларнија су Јован, Марко, Марија, Данило, Нада, Ања и Ана. Друга група сматра да је у реду давати апостолска/мироносничка имена деци, али их не даје обавезно. Први бирају кума који је дубоко верујући верник, други бирају кума без кумовог адекватног знања да треба да се понаша као духовни отац. Деца прве групе обавезно добијају поклон, деца друге групе углавном прођу без поклона.

Обе групе са радошћу очекују своје крштење и радују се. Први сматрају да се Посланица Коринћанима дословно односи на њих, а друга група сматра да је за верујуће тако, а да они не осећају да је стварно то баш тако. Први су сматрали да је благодат Духа Светог била заиста на Јордану, а други сматрају да је то била халуцинација. Активни верници знају којим су данима велики празници и

славе славу у складу са Типиком, у смислу да ли је празник постан/ мрсан. Други не знају датуме, не знају ко је крстио Исуса (иако се испоставило да је то једној испитаници породична слава, коју славе њен муж и ћерка, који су обоје крштени).

Активни верници не сматрају да се крштењем одвајају из свакодневне заједнице и окружења у коме живе, док је народно веровање да су у некој мери одвојени. Први су после неког периода кренули да се причешћују, а другима је довољно само то што су крштени. Први су упознати са теологијом као науком, други нису чак ни са брошурама. Први не размишљају о богатству свештеника, други су кивни на њих. Први освештану воду сматрају драгоценом реликвијом, а други преваром. Први одсецање косе схватају као део ритуала, други је схватају као трауму. Први схватају универзалност хришћанства која обухвата Јевреје, Грке, Римљане, Македонце, Јапанце, Африканце, а други сматрају да је религија облик националног идентитета.

Теологија/ Паганизам	I група: Теолошко поимање стварности	II група: Неопаганско поимање стварности
Жена	Еманциповано и чисто биће које присуствује Светим тајнама Оличење Богородице	Забрањен прилаз жени као „нечистом“ бићу Оличење проститутке
Мушкарац	Благо поступање Оличење Христа	Оштро поступање Оличење империјалисте
Крштење	Крштење по рођењу	Крштење по слободној вољи
Литургија	Присуствују, посте, причешћују се и исповедају се	Не присуствују (или присуствују, али се не исповедају, не посте и не причешћују се)
Литература	Упућени	Неупућени
Паљење свећа	Пале их пре или после Литургије	Пале их увече и одлазе кућама

Табела 2: Однос теолошког и неопаганског поимања стварности

Закључак

Предмет овог научног рада је крштење у периоду од 2009. до 2011. г. у Цркви Св. Тројице у Земуну. Метод је испитивање крштених испитаника, као и проучавање Књиге Рођених на наведеној локацији у наведеном временском интервалу. Друштвена група коју сам испитивала су људи који посећују Цркву Свете Тројице у Земуну. Основна хипотеза овог рада била је да се утврди да ли се особе крштавају сматрајући да је то део обавезног националног идентитета, да ли крштење има везе са национализмом или пак, универзализмом, затим испитивање информаната – како доживљавају фазе сепарације, лиминалности и агрегације, и да ли се број крштених променио у односу на истраживања ранијих аутора вршена током протеклих година, као и упоређивање статистике и података.

Крштење, Света тајна којом човек постаје хришћанин, односно члан Цркве, предуслов је за све остале тајне и обреде у Цркви – будући да њима приступа само онај ко је крштен.

Испитаници сматрају да се иницијацијом крштења, иако улазе у социо-културни оквир теолошког поимања стварности, не одвајају од заједнице непосвећених – у смислу да се само обogaћују новим знањем и поимањем стварности, а да ништа не губе.

Од крштења до првог причешћивања постлиминална фаза крштења и прелиминална фаза причешћа трајала је у зависности од испитаника од 3–4 па до 10 година. Доласком на прву Литургију и припремом која се састоји у уздржавању од табуисане хране и узимањем причешћа, иницијант показује напредак у духовности и активно се укључује у цикличну временску праксу.

Иницијанти нису учили молитве Богородице Дјево и Символ Вере, а Оче Наш су знали још као деца.

Услов да се одрасла особа крсти јесте жеља по слободној вољи, и таквих је највише било међу мојим испитаницима (75%).

Одлуком о крштењу и одабирањем кума иницијант је „на прагу“ да постане равноправни члан социо-културне заједнице и допуни идентитет своје „Ми групе“.²⁶ Сепарацијом од ђавола испитаник постаје свет и посвећен Христу. Иницијацијом крштења иницијант упознаје једну нову димензију заједнице и достиже статус који већ имају његови родитељи, сродници и/или пријатељи.

²⁶ Жикић, Бојан (2002), *Крштење одраслих и деце у Србији у последњој деценији двадесетог века. Обичаји животног циклуса*, Београд, стр. 126.

Обреди пријема у црквену заједницу су започети крштењем, али се настављају примањем нових Светих тајни, нпр. причешћивањем, свештенством и браком. Испитаници сматрају да их иницијације спајају како са теолошко-социјално-културним друштвом, тако и са мултикултуралном заједницом.

Библиографија

Бандић, Душан (2004), *Народна религија Срба у 100 појмова*, Београд.
Диркем, Емил (1982), *Елементарни облици религијској живојши*, Београд.

Енгелс, Фридрих (1950), „Порекло породице, приватне својине и државе“, *Култура марксизма – лењинизма*, Београд.

Генеп, Арнолд ван (2005), *Обреди прелаза*, Београд.

Герц, Клифорд (2010), *Антропологија као јасац*, Београд.

Хамилтон, Малком (2003), *Социологија религије*, Београд.

Мирковић, Лазар (1918), *Лишурџика. 3–4 књиџа: Свете тајне и мољивословља*, Сремски Карловци.

Недељковић, Саша Б. (1998), *Религијско припадање као показање националној идентичности – на примеру учесника студентској прошести 1996/97. године у Београду*, магистарски рад, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Радуловић, Лидија (2002), *Црквени ритуали живојшној циклуса: крштење и венчање. Обичаји живојшној циклуса*, Београд.

Жикић, Бојан (2002), *Крштење одраслих и деце у Србији у последњој деценији двадесетог века. Обичаји живојшној циклуса*, Београд.

Жикић, Бојан (2011), „Да дође царство твоје, али ко је цар? Есеј о концепту двосмислености према Е. Личу“, *Антропологија*, No 1 (11).

Примљено: 8.10.2012.

Одобрено: 20.11.2012.

ETHNO-SOCIOLOGICAL STUDY OF INITIATION OF BAPTISM (in the random sample of the people of the Holy Trinity Church in Zemun)

Anja Abramović
*The New Balkans Institute,
Belgrade*

Summary: This article is a result of field research among the believers in the Holy Trinity Church in Zemun. The author had included the views of people who have undergone the initiation of Baptism as well as the views of people who have not yet done so. The relationship of respondents to a national/universal Christian identity and their social network in the Belgrade municipality of Zemun is also included in this article.

Key words: Baptism, initiation, identity, theology, people